

ԱՐՏԻ ՄԸ ԽՈՐԵՐԷՆ ԽՕՍԻ

ՈՒՂՂՈՒՆՆ

ՄԱՍԱՂԵՐԱՍԽ ՄԽԹԱՐԵԱՆ ՈՐԲԻՆԵՐՈՒՆ

Ո՛վ դուք բանաւոր թռչնիկներ գողտրիկ,
 Ձեր բունիկներէն, ձեր ծընողներէն
 Անողորմաբար կորզուած որսիկներ,
 Որ նորաբուսիկ ձեր թռիկներով
 Թռչելով անդուլ դաշտիւրէ անտառ,
 Անտառէ ձորեր, ձորերէ լեռներ,
 Յաւէտ տարուբեր աշխարհէ աշխարհ,
 Անցնելով անփորձ հուրէ և սուրէ,
 Թառելով երբեմն ապահով վայրեր,
 Գտնելով ձեզ վառ սրբոտեր գորովի,
 Կըտրելով ծովեր, ցամաքներ անհուն՝
 Հասած հուսկ անոյթ ձեր նուահանգիստ.
 Երնէ՛կ ձեզ կարդա՛մ, թռչնիկներ գողտրիկ,
 Որ բարեբաստ քան ձեր բիւր բնկերներ՝
 Անդորրաւէտ ձեզ զըտաք զթեւան
 Հովանիին տակ չեքմիկ թռչնուր
 Անձնուր որդւոց Մեծ Մըխրթարայ:
 Տաք շունչով անոնց՝ զարգացք դուք հոն
 Ողին մէջ ազատ չըքնալ Միւսնու:
 Պընազարդեցէ՛ք ձեր ուշիմ մըտքեր
 Գիտութիւններու ծաղկած ճիւղերով.
 Վարժեցուցէ՛ք ձեր քընդուշիկ ձեռքեր
 Նուրբ արուեստներու ճարտար փորձերով:
 Տարաբախտիկ ձեր սիրելիներուն
 Դեռ կենդանարոյր տնիւններն ցիրցան
 Թող վերածնին փունիկի նըման
 Բուրաստանին մէջ ձեր կեանքին դարաւ.
 Աւ շողով պատկեր չըքնալ ձիրքերուն
 Վեհագն ձեր նախնեաց ցուայ ու ցայտէ
 Հայելիին մէջ ձեր հոգիներուն:
 Բայց սլացքին մէջ ձեր այդ բարձրաթըռիչ
 Բոյր բոյնին մէջ ձեր այդ հանգըստաւէտ՝
 Մի՛ սոռնաք երբեք, ո՛հ, Նահապետին՝
 Ձեզի տըւած այն սրտաբուխ խըրատ,
 Ձեզ կ'ատեն մանկտիք սիրունք նազելիք
 Որոց է բնական Հայոց աշխարհիկ,
 Մուրանայք զերկիրդ և զագգըդ սիրուն.
 Մտնէ արմատով ծառ, տունն հիմամբ է տուն»:
 «Քանց օտար վարդ՝ քաղցր է հայրենեաց
 Հաւատարիմ դուք միշտ Նահապետին [փուշ]:
 Այս սուրբ պատուէրին՝ ընթացէ՛ք յառաջ.
 Մխիթարայ աշն ըլլայ հովանի,

Եւ օթեանիդ յարպտեմ՝ մայրենի
 Թող ծագի ձեզ նոր արեւ կենսատու:

ԽՈՐԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

1. Միւսնուի որբերու օթեանն՝ որուն ճակտին վրայ
 այժմ գրեմուած է Միթրաբեան Հայ Վարժարան ==
 Collegio Armeno Mechitarista տնուը. նախնայէն
 և Կուրէր Մայրենի Ժպիւ == Sorriso Materno:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

Պ. ԽԱՆԶԱԴԱՆԻ

ԵՐԿՈՒ ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԵՐԿԵՐԸ

Ա. — «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄԱՆԱՆ ԱՇԽԱՐ-
 ՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ»Ը. — Երկու պատուարներ
 և հսկայ աշխատութիւններ կու գան զար-
 դարելու Մայրավանքիս պատմական զրա-
 դարանը. Պ. Զ. Խանզատեանի «Հայաս-
 տանի պատմական աշխարհագրոյրներ, և
 Թրքական կայսրութեան տալարը», յարգոյ
 հեղինակին ազնիւ նուիրատուութեամբ:

«ԲԱԶՄԱՎԷՊ»-ը լուռ չի կրնար մնալ
 ազգային հպարտութեամբ արձագանք ըլ-
 լալու բովանդակ Հայութեան մէջ, և իբր
 երիցագոյն ներկայացուցիչ Հայ մամուլին՝
 շնորհաւորելու տաղանդաւոր հեղինակը:

Հայ թէ օտար թիւրքեր և օրագիրներ
 արդէն ամենամեծ գնահատումով խօսեցան
 երկու երկերուն մասին ալ. մենք միտք
 չունինք նոյն վերացական գովեստները
 կրկնել, այլ պիտի ջանանք հետաքրքրա-
 կան պոռոյտ մը կատարելով անոնց հաճելի
 էջերուն մէջ՝ մեր ընթերցողներն ալ հսկայ
 աշխատանքին տեղեակ ընել:

1. Rapport sur l'unité géographique de l'Ar-
 ménie. — Atlas historiques etc. 25 cartes par
 Z. Khazadian. — G. Rey-Robert 2, Rue Collé-
 giale, Paris 1920.

Հայաստանի պատմական աշխարհա-
ցոյցը, ծաւալով և ղերքով փոքրագոյն
քան թուրքիայինը՝ ծառայած է իբր պատ-
մական փաստ խաղաղութեան ժողովին
առջև, փաստելով թէ Եփրատի և Ու-
րաքսի թրջած երկիրները պատմական
անյիշատակ դարերէ ի վեր հայոց են և
հայկական բնակավայր։

Իբրև նպատակայարմար գրութիւն՝ ա-

րագմաթիւ հեղինակներ նոյն խոստովա-
նութիւնն ընելով. նոյն իսկ Ուրաք և
թուրք աշխարհագէտներ կու գան մեր
դատը պաշտպանելու, մասնաւորապէս
թանկագին է խորիս (1154) Ուրաք աշ-
խարհագրին վկայութիւնը, ընդարձակագոյն
և մանրամասն, խորիսն է որ հետաքննին
ճշդելով մինչև իսկ Հայաստանի սահման-
ները, Ուրմէններու ճարտարարուեստը հիաց-
մունքով կը նկարագրէ։

Յով. Հազարսպետ Չ. Խամգատեան

Պ. Չ. Խամգատեանի հայրը¹

մէն մասով կատարեալ է, մանաւանդ որ
հեղինակը մեծ ճիգ մը թափած է իր հարցը
ապացուցանելու համար աւելի օտար աշ-
խարհագէտներ և տպագրիչներ յիշել, քան
թէ մեր ազգի, Մանրախոյզ քննած է բոլոր
հին և նոր աշխարհագէտները, և ժամա-
նակագրական կարգով հմտական ուսում,
նասիրութիւն մը խտացուցած է իր էջե-
րուն մէջ՝ առանց փոքրիկ բան մը դուրս
թողլու։

Մէջբերումները համառօտ են և կտրուկ.
հոն՝ օտարներն են որ կը խօսին և բար-
ձրաձայն կը վկայեն մեր դարաւոր դատին։
Հեշտ կերպով աչքի առջևէն կ'անցնին

Ձանց չէ ըրած յարգոյ Հեղինակը զուտ
աշխարհագրական վկայութիւնները բա-
րեխառնել, անցողակի հայեացքներով հայ
գեղարուեստին և զանազան ստեղծագոր-
ծութեան վրայ, Կարելի էր աւելի երկա-
րել աշխարհագէտներու վկայութիւններուն
շարքը օտար պատմագիրներու վկայու-
թիւններով, որոնց մէջ ամենաթանկագին
գանձեր ալ կան մեր մասին և պատուաբեր

1. Հոս կը ներկայացնեց նաեւ Պ. Խամգատեանի 80
ամեայ պատկանելի և աւելարդ հայրը, որ ոչ միայն
Մազնիսայի (Իզմիր) վարժարաններու ՉՕմանայ կրթա-
կան գործունէութեամբ փայլած է, այլ նաեւ ներկայիս
կը նախագահէ իր սրբոյն ընդր պատուաբեր հրատա-
րակութեանց (Գ. Խ.)։

էջեր, ինչպէս Տակիրտոսէն, Դիոն Կասիոսէն, Հոովմայեցի եւ յայն ալ բազմաթիւ հեղինակներէ, քանի որ «Հայաստանի պատմական աշխարհագրութիւնը» գուտ աշխարհագրական բնոյթէն աւելի՝ հայ ազգին դարաւոր զարգացման, պատմական ինքնուրուութեան, եւ աշխարհի մէջ կարեւոր դեր մը խաղացած ըլլալուն ապացոյցին նկարագիրն ունի:

Սկայն ի՛նչ օգուտ. «Յականջս մեռից լինել խօսեցեալ» կ'ըսէին մեր բարեխառակ պապերը, եթէ այնքան յայտնի փաստերը եւ յորդանոս արիւնն ալ անլուր մնաց հոգւով սրտով խուլ Եւրոպացիին:

Պ. Խանգատեան իր աշխարհագրական տախտակները կը սկսի հնագոյն ժամանակներու գծածներէն, այն է Հոմերական ըսուածէն, երկար դարեր կտրելով կը հասնի արիւնով գծուած Հայաստանին: Եւ ահա ինչպէս ստեղծագործութեան օրերուն՝ անյատակ մշուշին մէջէն կարծես յուշիկ յուշիկ կը բացուի բանաստեղծին երգածին պէս Հայաստանի ալեւոր գլուխը:

« Ի գիւ գալով բանայր ճակատ »

« Միջակառոյց սարն այն անջատ »

« Զոր Արարատ կոչեաց աշխարհ »

« Հայկազն սասց Ազատ Մասիք »

« »

« Անդ հովանոց Աղամայ, անդ տուն Նոյի
[Ոստանն Հայկայ] »: ¹

Այսպէս հին դարերուն հեղինակներէն մինչեւ մեր օրերն հայկական լեռնաշղթան հետզհետէ կը լուսաւորուի եւ կը պատկերանայ մեր առջեւ:

Աշխարհագէտներէն լաւագոյնները դա-

տուած են Ստրաբոն եւ Պտղոմէոս, մանաւանդ առաջինը՝ որ մեզ թանկագին տեղեկութիւններ կու տայ Հայաստանի ընդարձակածաւալ երկրի մասին, Կասպից ծովէն մինչեւ ի կիլիկիա ձգուած ժողովրդեան ազգային եւ լեզուական միութեան եւ անթիւ գաւառներու ու գաւառակներու բաժանման վրայ:

Ուշի ուշով դարձնելով գեղատիպ տախտակները՝ զանազան դարերու մէջ գծուած եւ տպուած լայն ու ընդարձակ Հայաստանին վրայ՝ հպարտ սիրով մը կը նայինք, սակայն ամենավերջին քարտէսը արեւան կաթիլներով տպուած մեր աչքերէն ինքնաբերական արցունքի վտակներ կը հանէ. ամբողջ փոքր Ասիան հայկական խոշոր սպանդանոցի վերածուած. ցաւալի տեսարան, գեղեցիկ պատկերացում:

Անշուշտ ընթերցողը Հայաստանի պատմական աշխարհագրութեան մէջ պիտի փնտէր քաղաքական, վաճառական, բնական եւ այլ կարեւոր տախտակներ: Հեղինակին դրած նպատակէն դուրս պահանջ մը պիտի ըլլար, եւ մենք ուրախ ենք որջուներու աւելի ճոխ եւ աւելի գեղեցիկ տպագրութեամբ Հայաստանը՝ որ քիչ օրէն լոյս պիտի տեսնէ:

Բ. — ՏԵՏԵՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐԻԻՈՑ՝. — Պ. Զ. Խանգատեանի մեծագոյն փառքը կազմող աշխատանքը առայժմ թրքական ասլանն է. հոն խըտացած են կարգաւոր կերպով, հմուտ աշխարհագէտի մը մանրակրկիտ խոր ծանօթութիւնները, չափաբերական ճշգրտութիւնները, գոյներու ներդաշնակութեան

1. Նուագ. Գ. էջ. 7:

2. Atlas de Géographie Economique de Turquie — Par. Z. Khanzadian, Capitaine de Corvette

— Ingénieur Hydrographe, Ancien Inspecteur général des dépôts de l'Intendance de la Marine Turque. L. De Bertalot — 16, Rue Euler 16, Paris.

ներքեւ ճաշակը, աշխարհագրական քարտէսներու զուգիս զործոցները, հրաշալի տեսարաններ, ամբողջ փոքր Ասիան կենդանացած ճարտար նկարչէ մը:

Երբեմնի բարձր քաղաքակրթութեան այդ օրրանը, փոքր Ասիան, այժմ թողլըքուած, աւերակ, բարբարոս սմբակներէ կոխոտուած, ղեռ իրեն հին պանծալի հըմայըը կը պահէ ամբողջ աշխարհի մէջ: Անոր հողային հարստութիւնը, քնական զեղեցկութիւնը, հնադարեան արուեստի հրաշալիքները, զարեւոյժ կոռախնձոր մ'եղած են այնքան իրարմէ տարբեր վայրագ ցեղերու մէջ:

Ոչ ոք մինչեւ հիմայ եղած աշխարհագէտներէն լուրջ և մասնագիտական ուսումնասիրութիւն մը կատարած էր, կիսաստուերին մէջ ֆնացած այդ երկրին: Պ. Զ. Խազատեան, առաջինն է որ խորաթափանց ցննութեամբ, և ընդարձակ աշխատութեամբ, պատկառելի գործ մը կը ղնէ մեր սեղաններու վրայ, լոյս սփռելով Անատոլի ամենէն անծանօթ անկիւններն ալ:

Եթէ «Հայաստանի պատմական աշխարհագրութիւն»ը զնահատելի էր մասնաւորապէս իր պատմական մասերով, թրքական ստլասը տնտեսական և բնական քարտէսներով անհամամատ գերազանց աշխատութիւն մ'է հայկականէն:

Պ. Զ. Խազատեան իր աշխարհագրութիւնը շինած է թուրք ցեղին փոքր Ասիոյ տիրապետութենէն սկսեալ (1285), հիմնւելով՝ պատմական մասին մէջ արեւմտեան քրիստոնեայ և արեւելեան թուրք աշխարհագիրներու վկայութեանց վրայ:

Առաջին էջէն մինչև 28 էջ համառօտ և կոռ ոճով պատմական և տնտեսական ծանօթութիւններ են, քաղաքային թուրք և եւրոպական հռչակաւոր դիւաններէն:

Թողլով հին յոյն աշխարհագէտները,

զորս և ոչ իսկ յիշատակած է, հնագոյնները կը գտնենք Արարները՝ որոնցմէ երկու քաղաք ալ զրած է. Ալիսթաքը (Ժ. դար) Խորխինը (1154). Արար հեղինակներու թուոյն մէջ դասուած կը տեսնենք նաեւ Ալ Պաթենի, արարախոս հայ մը՝ որ արժանի է առանձին լուրջ աշխատութեան մը, և որուն ձեռագիրը վատիկան կը գրտնուի:

Կարեւոր ատաղձ մատակարարողները սակայն թուրք աշխարհագիրներն են, թէպէտ նորագոյն, բայց և այնպէս աւելի մանրամասն և տեղեակ իրենց զրածին: Մասնաւորապէս յարգի է Քաթիպ Չէլեպին (1588-1651) իւր նորագոյն ոճով հեղինակած աշխարհագրութեանց համար, և զոր կարելի է բաղդատել նոյն դարուն եւրոպացի աշխարհագէտներու հետ իբր «Թուրք Ստրաբոն մը», ինչպէս կը կոչեն:

Արեւմտեան դիւաններու աշխարհագրական տուեալները աւելի զարգացած և աւելի ոճով են, մասնաւորապէս իտալական հանրապետութեանց դիւանները, ճանապարհորդներու ուղեգծեր, յիշողութիւններ, տէրութեանց պաշտօնական յարաբերութիւնները, և այլ բազմաթիւ վրկայութիւններ առատ ատաղձ մատակարարած են Պ. Խազատեանին՝ թուրքիոյ թէ՛ քաղաքական և թէ՛ տնտեսական վիճակներու մասին, զորս հեղինակը շատ կարգաւորեալ կերպով դասաւորած է ժամանակագրական կարգաւ 6-8 էջերուն մէջ:

Այս նախադիւններէն վերջ կը մտնենք բուն նիւթին մէջ. նախ համառօտիւ կը խօսի Օսմանեան կայսրութեան քաղաքական պատմութեան վրայ, իր համապատասխան պատմական քարտէսով, ուր թուրք ցեղին զինուորական հանճարը կը փայլի, հիմնելով անձայր կայսրութիւն մը (1480-1600):

Պատմականէն 10 էջով կ'անցնինք բընական աշխարհագրութեան, հոս՝ յարգելի հեղինակը հմուտ ոճով կը նկարագրէ երկրին բարձրութիւնները, հրաբուխները, գետերը, լճերը, իրենց յարակից չափերով: Մասնաւոր շնոր մը կը կրին հայկական մասերը, որուն հեղեւտակերպ տեսարանները հաճելի տպաւորութիւն մը կը թողուն ընթերցողներուն վրայ, մասնաւոր ուր պատմական ակնարկներով նոր հրապոյր մըն ալ տրուած է:

Սակայն հեղինակին պատուարեր մասը 20 և 21 թիւ քարտէսներն են. այնքան յաջող և ճարտար կերպով գծուած են թուշնի թոխչով Ասիական լեռներու և հովիտներու հակադրութիւնները, որ կարծես ամբողջ երկիրը իր անծայր տարածութեամբ պատկերացած է հեռաւեհ աչքիդ առջեւ:

Այս լեռնային խոշոր տարբերութիւնները յառաջ բերած են և կլիմայական մեծ ալյազանութիւններ. ծովեզերեայ քաղաքները բարեխառն միջմութիւն մ'ունին, միջին մասը, մասնաւորապէս Հայաստան, աստիճանի խոշոր զանազանութիւններ ունի (18 էջ):

Օղբերութեան աշխարհէն կ'անցնինք ջրարարչականին. ուսումնասիրութիւնը կեդրոնացած է աւելի յառաջակողման Ասիոյ անջրդի մասերուն վրայ՝ երկու զոյգ քարտէսներով:

Փոքր Ասիան բնութեան շնորհքէն օժտուած, Յոյն և Հայ հանճարներէն գեղազարդուած, հին պատմութեան մէջ կը ներկայանայ աշխարհիս օրհնեալ երկիրներէն մին. սակայն այսօր ան աւերակ է և զուրկ ո՛ր և է յառաջադիմական տեսակետէ: Թուրք ցեղը իր մոնղոլական կործանող սնազդէն տարուած, ոչ մէկ շինութիւն չէ կատարած, ահազին կայ-

սիրութիւն՝ հարստութեան մէջ կը լողար, սակայն ոչ մէկ ճամբայ, ոչ մէկ հանրագումար չէնք, ոչ մէկ կամուրջ շինած է, հետևաբար վաճառականութիւնը շլատուած, արտագրութիւնը դադարած:

Պ. Խանգաւտեան այս քաղաքական մասը զարդարած է շատ ընտիր քարտէսներով թուրքոյ կարեւոր քաղաքներուն. ինչպէս Կարնոյ, Տրապիզոնի, Երզնկայի, Կ. Պոլսոյ, Մերսինայի, և հուսկ Զմիռնիայինը, որ՝ իր հրաշալի գեղեցկութեամբ զուրկ գործոց մ'է. թղթին վրան իսկ «Արեւելի գոհար», ինչպէս կ'ըսէ Լամարթին, պերճափառ կը փայլի նազելի ուշիոյի մը պէս, բայց աւանդ որ տխուր է, իր սիրտը հրդեհուած է, հայկական գեղեցիկ թաղը:

Այս զանազան ցուցակներով կը ներկայացնէ մեզ, Փոքր Ասիոյ հանքային հարստութիւնները. օրհնած երկիր մ'է, չկայ նահանգ մը, զաւառակ մը ուր չգտնուին զանազան յարգի հանքեր. ամբողջ Անատոլուն հարստութեան իսկական բով մ'է, սակայն ոչ մէկ կերպով շահագործուած են, տիրող ազգը անկարող եղած է ցարդ օգուտ քաղել, և այդպէս ալ պիտի մնայ:

Նոյն ողբալի վիճակն ունին նաև մշակութիւնները, «Փոքր Ասիոյ հարստութիւնը, կ'ըսէ հեղինակը, հնուց ի վեր առակի կարգ անցած է» և այդ էր որ այնքան ցեղերու հրոսակներ քաշած է իր վրայ: Մի միայն բնիկ տէրերը Յոյն ու Հայը կըցած են ստուգիւ զարգացնել մասնասկին:

Այսօր արտադրական ցուցակներուն մէջ, Անատոլուն աննշմարելի է, չըսելու համար ոչինչ, հազիւ 10% երկիրը մշակուած է, և այն՝ երկրին պէտքերը միայն՝ հազիւ դժուարութեամբ կը գոհացնէ:

Անոր ծխախոտը, բամպակը, շերամը,

մրգեղէնները, և այլն, որքան հարստութեան առատ աղբիւր պիտի ըլլային: Յետ պատերազմին դեռ աւելի անշուշտ վիճակի մէջ են. քրիստոնեայ՝ միակ արտադրող ազգը հալածուած է, ասով թուրքը անձնասպան եղաւ տնտեսական կերպով:

Դրախտանման փոքր Ասիոյ արգասաւոր դաշտերը, և յարակից՝ տնտեսական արտադրութեանց վայրեր, հեղինակը 22—26 թիւ տախտակներով շատ որոշ պարզած է ընթերցողին առջեւ:

Անատոլիոյ բնական տարօրինակ հարստութիւնը, պէտք էր որ ծնանէր և ճարտարարուեստի մեծ զարգացում մը. հոն նախանիւթը առատ է, սակայն ձեռագործը ամենաչնչին. Պ. Խանզատեան 23 էջին մէջ կարգաւ շարած է ամէն տեսակ ճարտարարուեստի կեղծաները. որքան խեղճութիւն: Մի միայն Հայն և Յոյնն էր որ այդ երկրին ճարտարարուեստը կը զարգացնէր, և տէրութեան հարստութեան աղբիւր կը բանար. երկիրը դէպի զարգացում և յառաջադիմութիւն կ'երթար. թումր կը կազմէին եւրոպացի թաղացած գայլերու վոհմակներուն, որոնք երկրին ուղի ու ծուծը քաշելէն զատ ուրիշ նպատակ չունին, և մեր հարեւան թուրքերը զայս շատ լաւ գիտեն, այսօր այդ թումրը փլած է, և եւրոպացին ազատ ասպարէզ ունի անզօր թուրքիան շահագործելու:

Ինչ որ ճարտարարուեստին համար ըսինք՝ նոյնը կարելի է կրկնել նաեւ վաճառականութեան մասին:

Թուրքիա վաճառականապէս ալ մեռած է. Պ. Խանզատեան համեմատական գծերով շատ որոշ կը բացատրէ 28—30 տախտակներուն մէջ տնտեսական այս աւազելի վիճակը: Հոն ամէն տեսակ նիւթերու, ներածումը արտածումին վրայ անհամեմատ տարբերութեամբ գերակշիռ է:

Ահագին աշխարհ մը, առատ բազմազան հում նիւթերով և պտղաբերութեամբ, և ոչ իսկ կարող է ինքն իրով օգտուիլ: Վաճառականութիւնը երկրի մը արեւնն է, և եթէ չըլլան երակներ — ուսկից շրջան ընէ — այդ երկիրը դատապարտուած է մեռնելու, ահա ճիշտ այդ երակներն են՝ որ դարերով կը պակսին թուրք ազգին. փոխադրութեան միջոցները: Այսօր թուրքիան եւս աւելի անկենդան և անպտղաբեր վիճակի մէջ է. Հայն ու Յոյնը չկան, և թուրքիան մեռած է: Երկրին հաւատարիմ և շինարար տարրերը քուեցան անապատի սպանդանոցներու մէջ, և փոխանակ դրախտանման փոքր Ասիոյի, երկիրը վերածուած է քարոյական և նիւթական անհուն գերեզմանոցի մը:

Առանց Հայ և Յոյն տարրին թուրքը չ'ապրիր. այդ նոյն իսկ մեր հարեւանները կը խոտովանին:

Եւրոպացին տգրուկի նման է, կը ծծէ կը տանի երկրին հարստութիւնները, և թուրքերը հետզհետէ վատագոյի եւրոպացիին ցանցերուն մէջ պիտի պլլուին, եթէ ներքին ազգերու համերաշխ վաճառականութեան զարկ չտան, որոնցմով միայն կը հարստանայ տէրութեան զանձը: Այդ առեւտրական շահաբերութիւնը և ճարտարարուեստը բացարձակապէս Հայն և Յոյնը միայն կարող են ընել. թուրք ցեղը չորս դարու մէջ իր ապիկարութիւնը լաւ ապացցուց:

Լիալոյս ենք որ Պ. Զ. Խանզատեանի այս հրաշալի աշխատութիւնը կու գայ անգամ մ'ալ դրապէս և յայտնի փաստելու Հայ և թուրք ժողովրդեան իրարու փոխադարձ անհրաժեշտ պէտքը և ըսելու. Այժմ թուրքն առանց Հայու չ'ապրիր, Հայն առանց թուրքի չ'ապրիր:

Ուրախ ենք այժմէն ողջունել, յարգելի

Հեղինակին նորանոր աշխատութիւններու արեւծագը, մանաւանդ Հայ Հանրապետութեան Տնտեսական աշխարհագրութեանը՝ որուն անձկանոց կը սպասենք:

ԲԱՁԱՄԱՎԷՊը սիրով կը շնորհաւորէ Պ. Խանգապեանի վերջերս ստացած պատիւները՝ զորս մերն ալ կը համարինք. և լիուրի յաջողութիւն կը մաղթենք նաեւ իւր ծերունի տիպար հօրը՝ որ մեկննասի մը ազնուական հոգով կը հովանաւորէ և կը սատարէ իւր զուտակին ազգագրատ մեծ աշխատութիւններուն, և կը փափաքինք որ այս էջերուն մէջ տպուած անջինջ մնայ այդ համեստ և յարգելի ծերունիին անունն ու պատկերը:

Հ. Վ. ՅԱՎԱՆԱՆՅԱՆ

ԱՅԼԵԻԱՅԼԻՔ

ԸԱՆՆԳԻՍԱԽՈՐ ՕՔԵՐ

Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ Ի Մ Ե Հ

□ ○ □

Հայ Յէւը Նեկեոյ Ժողովին 16րդ զարգացումի հանգանքներուն մէջ. — Մարտի և Ռաֆայելի տարեկան յիշատակը. — Մ. Ռ. սաներու Մարգահանդէսը:

1. — Պիոս ԺԱ. Սրբազան Գահանայապետին հեղինակաւոր ձայնը, որ կը յանձնարարէր մեծ հանդէսով կատարել Նիկիոյ Ս. Ժողովին վեղատասաներու դարադարձը, Թերևս ամենէն աւելի փառալուր արձագանգը գտաւ Տոմբու քաղաքին մէջ: Պատճառն այստեղ է, որովհետեւ անոր վիճակած էր պահարանն ըլլալ սոյն առաջին Տիեզերական Ժողովին ամենէն կարկառուն դէմքին՝ Մեծին Աթանասի սրբաանուէր մարմնոյն:

Եւ ճիշդ այս կարեւոր պարագան էր, որ հաւաքեց վենետիկ Պատրիարքական Գահուն շուրջ մարող համանուն Գաւառի Թեմական Եպիսկոպոսները, խորհրդակցելու համար իրենց Միաբնաւոր Նախա-

գահին հետ և ապա մասնաւոր հրահանգներ տալու, որպէս զի արժանապէս սոնախմբուի Եկեղեցւոյ կեանքին հետ սերտ աղերս ունեցող պատմական այդ ամենա մեծ դէպքը ազնուական Քաղաքին մէջ, իբրեւ միահամուռ յարգանք մը ամբողջ վենետիկ գաւառին կողմէնէ:

Յետ կանոնաւոր նիստերու և կարեւոր խորհրդակցութեանց ստորագրեցին պաշտօնական Զեկուցում մը, ուղղելով բոլոր գաւառի Թեմերուն. անոր մէջ քաջատրեցին Դարադարձին նշանակութիւնը և Վե. նեկոյի ինկած ամենամեծ բաժինը, միանգամայն տալով գլխաւոր ծրարիլը կատարուելը հանդէսներուն:

Դրուեցաւ նաեւ կարգադրիչ Յանձնախումբ մը և ծայր տուն նախապատրաստութիւններ. հրատարակուեցան ազդեր և ծանուցումներ Թերթերու մէջ, եկեղեցիներու մուտքին վրայ:

Յունիս 14ին սկսան ութօրեայ ջերմեռանդութիւն մը Ս. Զաքարիա եկեղեցւոյն մէջ, ուր ամփոփուած է Ս. Հայրապետին մարմինը. հոն ամէն երեկոյ Պատրիարքն էր որ կը քարոզէր հաւատացելոց, Սուրբին կեանքէն և անոր զործերէն հանելով կարեւոր դասեր:

Մեծաշուք և պաշտօնական փառաւորութիւններն սկիզբ պիտի առնէին սակայն ամսուն 17ին երեկոյն:

Հետեւեալ կերպով էր ծրարիրը.

Պանծալի Հայրապետը Արեւելեան Եկեղեցւոյ փառքն ըլլալով՝ գովելի և գեղեցիկ մտածութեամբ մ'առաջարկուած էր որ նախ Արեւելեան Եկեղեցին պանծացնէ իր Սուրբը: Եւ որովհետեւ քաղաքին մէջ զայն պաշտօնապէս ներկայացնողը և Ս. Աթանասի տարեկան հանդէսը կատարողը Հայրական Մէն է, ուստի այդ երեկոյ բովանդակ արարողութիւնը Միաբնութեան վիճակեցաւ, նախ Ս. Զաքարիա և ապա Ս. Մարգարէ եկեղեցիներուն մէջ:

Այսպէս՝ երեկոյեան ժամը 6ին՝ առաջնոյն մէջ Պատրիարքը քարոզեց. յետոյ Ուխտիս վանական աշակերտներն զգեստաւորուած ամենէն շքեղ ոսկեհամուկ